

Het gave geschenk

van de

oude Grieken

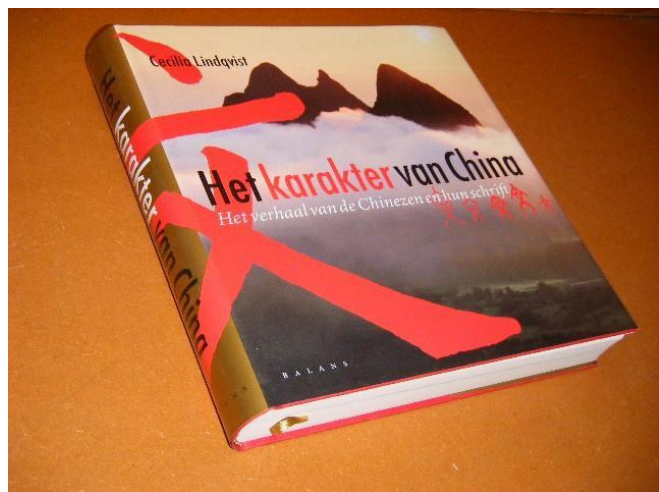
Hier begint het laatste deel van het drieluik, dat ik wilde schrijven over mijn herinneringen aan het onderwijs in klassiek Grieks op Rolduc. Ik heb eerst de roemruchte Tagage en zijn collega's belicht in de vertaalslag met Homerus en Herodotus en nog een handvol andere schrijvers.

Daarna heb ik me gebogen over de relatie tussen het klassieke Grieks en het Grieks dat vandaag de dag in het moderne Griekenland wordt geschreven en gesproken. Er is toch wel gerede twijfel over het onderwijs in het klassieke Grieks in het huidige schoolsysteem, terwijl het hedendaagse Grieks qua taal niet zo verschrikkelijk ver is afgedreven van de oude taal.

En toch moet de hoed/pet afgaan en het hoofd diep gebogen worden voor de grootste taalvondst aller tijden die de oude Grieken deden en zorgvuldig doorgaven naar de moderne tijd. Niet alleen aan Hellas of Griekenland, maar de hele godganse wereld. Het perfecte alfabet. Daarover gaat dit slotdeel van het Griekse drieluik. Het gaat over het gave geschenk van de oude Grieken...

Het gaat veel te ver om naast enkele Europese talen hier ook nog uitgebreid te schrijven over het karakterschrift van het Mandarijn Chinees, over de oude Egyptische hiëroglyfen over het spijkerschrift tussen de Euphraat en de Tigris, de Noord-Europese runen, de gecompliceerde Mayapictogrammen in Mexico. Alleen bij het Mandarijn Chinees, het spijkerschrift en de hiëroglyfen wil ik nog even langs gaan om zoveel mogelijk context te schetsen rond de fenomenale fenomenen 'taal' en 'schrift'.

De oude Chinezen boorden in hun vroege Bronstijd kleine gaatjes in de dunne schouderbladen van runderen of de buikschilden van schildpadden. Omdat hun koning antwoorden wilde op moeilijke vragen of wilde weten hoe de nabije toekomst eruit zag, hielden hovelingen/priesters gloeiend gemaakte bronzen staafjes in die gaatjes totdat het bot of het schild barstjes vertoonde. Priesters probeerde de dunne lijntjes als tekens of woorden te lezen. Zo is het Chinese schrift begonnen. En zoals het toen karakter voor karakter is afgelezen, opgeschreven en zo vastgelegd, zo ziet het er nu nog steeds uit. Bij een enorme opgraving bij Yinxu (spreek uit Jiensuu) in het dal van de Gele Rivier heeft men de botten- en schildenarchieven uit het eerste kleine Chinese koninkrijkje in de omgeving van Anyang anno 1700 tot 1100 v. Chr. gevonden. Het koninkrijk van Shang (spreek uit als de Limburgse voornaam Sjang) werd verzwolgen door overstromingen van de Gele Rivier en verdween onder een dikke, taaie laag dakpan- leem, die veel weg heeft van Limburgse löss. De oorsprong van een oeroud schrift bleef zo behouden. Ook het Chinees. Nu gesproken door het grootste aantal mensen op de wereld. Niet alles is Amerikaans/Engels. Het boek van de Zweedse sinologe Cecilia Lindquist 'Tecknens Rike' is in 2007 in een Nederlandse vertaling door Bertie van der Meij onder de titel **'Het karakter van China'** verschenen bij uitgeverij Balans in Amsterdam. Ik ben niet altijd geneigd aan concrete bronvermelding te doen om dat veel van mijn informatie op Internet te vinden is, maar voor dit prachtige boek van bijna 400 bladzijden, gebonden met leeslint maak ik een

uitzondering. Ik weet niet of het nog in de handel is. Lindquist schetst in dit boek op meeslepende wijze de stamboom van het Chinese karakterschrift, een ongebroken historische lijn van vierduizend jaar. Maar dat wil niet zeggen dat Chinezen hun eigen oude teksten nu nog zonder problemen kunnen lezen. Mijn ervaring

met Chinese studenten in Nederland is, dat, als je ze zelfs een moderne Chinese tekst onder de neus stopt, dat ze dan niet meteen hardop beginnen te lezen. Ze beginnen vooral hun geheugen af te zoeken met de vraag waar ze die karakters ook al weer gezien hebben, hoe je ze uitspreekt en wat het betekent.. .

Letters en karakters

Karakters zijn geen letters, dat is het probleem. Karakters zijn kleine, sterk gestileerde tekeningetjes van dingen, planten, dieren, wolken, regen, mensen, apparaten, lichaamsdelen en ga zo maar door. De oeroude Chinezen maakte het niet uit hoe iemand een paard noemde met het maken van een geluid. De oude wilden een rechtstreeks verband leggen tussen het ding of beest en het vastleggen van dat onderwerp in een handige vorm, die duidelijk was en weinig ruimte innam en snel mee te nemen was.

Paard

Heel praktisch. Het ging hen in eerste instantie niet om gesproken taal. Als iemand 'ma' (derde toon: 'maha') zei, wist iedereen toch dat hij een paard bedoelde. De ouden waren vooral gericht op een rechtstreekse relatie van iets concreets in de omringende wereld en de weergave daarvan met zwarte inktstreepjes op papier of een andere drager. Op deze manier waren ze door de eeuwen heen in staat het enorme Chinese taalconglomeraat met zijn dertien hoofdtalen en zijn talloze lokale accenten en dialecten en streektalen onder een karaktersyteem te brengen.

Toilet

Nog steeds is het zo, dat wanneer je een vraag of een mededeling in karakterschrift op een papiertje kunt schrijven, iedereen onmiddellijk weet wat je bedoelt, maar je tekst telkens anders opleest. Schrijf daarom als toerist in dit ontzaglijke land direct de vraag "Waar is het toilet?" in keurige karakters op een papiertje of een stukje karton en je bent van een enorme reizigerszorg af, overal. Deze vraag is de meest gestelde vraag door vreemdelingen in China. Over de culturele relatie van Chinese mensen met het fenomeen toilet valt een boek te schrijven.

Kat-Poes

Mijn oudste zoon Jeroen gaf van het Chinese uitspraakprobleem in de eerste klas van zijn basisschool een treffende demonstratie. In zijn eerste leesboek stond een tekeningetje van een kat met daaronder de tekst K A T. Dat kon Jeroen lezen, natuurlijk. Zijn kleine vingertje ging ijverig langs de letters. Kuh Ah Tuh perste hij tussen zijn lippen door met een steeds roder wordend gezicht. En toen kwam de oplossing en ontspanning. "POES", riep hij triomfantelijk lachend. Ik heb samen met mijn vrouw zelden meer moeite doen om niet te lachen, in lachen uit te barsten of in uitlachen. Om het trotse jongetje niet een leestrauma te bezorgen. "Zou het ook 'kat' kunnen zijn, Jeroen?" vroegen we droog met een uitgestreken gezicht.

Pinyin

Het heeft heel lang geduurd, maar het door de Romeinen aangepaste Griekse alfabet heeft uiteindelijk ervoor gezorgd dat Chinese kinderen niet meer jarenlang onder geheugenstampoefeningen hoeven te lijden vanaf hun 'kleuterschooltjes'. Er bestaat nu voor elk Chinees karakter in westerse alfabet-letters een weergave van de uitspraak van het bedoelde woord(je) in de Chinese taal. De lijst van duizenden letterwoordjes noemt men het pinyin (spreek uit: pienjien). In de jaren 50 van de twintigste eeuw heeft zich een commissie van Chinese taalkundigen over de samenstelling van het pinyin gebogen, drie jaar lang. Zhou Youguang, die op 14 januari 2017 overleed op 111-jarige leeftijd, honderdelf jaar en één dag, was de voornaamste kartrekker van het pinyin-project, dat nu officieel door de regering is erkend en vastgelegd. Zo wordt met behulp van 26 toch vrij simpel te schrijven letters, een lijst van minstens achtduizend karakters in uitspraak vastgelegd. Vanaf ongeveer 5000 jaar v. Chr. zijn er in China wel tachtigduizend verschillende karakters ontwikkeld. Nu zijn 2000 genoeg om een krantje te kunnen lezen en je kent er bij benadering 8 - 10.00, als je bent afgestudeerd.

Taal en schrift

Deze uitweiding richting het eerbiedwaardige Chinees is bedoeld om te laten zien hoe geniaal de aanpak het van de oude Grieken is geweest om zich te richten op het vastleggen van gesproken taal en niet in eerste instantie op het vastleggen van de wereld om hen heen en de dingen, mensen, planten enz. daarin. Taal is een drager en wat er exact gedragen wordt maakt het schrift duidelijk met behulp van het alfabet. Wat een rijkdom, wat een heerlijk gevoel van veiligheid, van betrouwbaarheid, van kunnen bewaren gaat van die gedachte uit en wat maakt ze allemaal mogelijk? Alle vooruitgang, alle contacten met anderen, het begrijpen van de wereld tot op zekere hoogte. Alles is taal. Zonder taal is er niets. Dit voor mij diepe inzicht heb ik toch echt opgedaan binnen de muren van de oude abdij midden tussen de Rijn en de Maas, de Tigris en de Eufraat van Europa, samen met de Moezel en de Saar, de Ardennenriviertjes en al het andere dat er klatert.

Spijkertaal

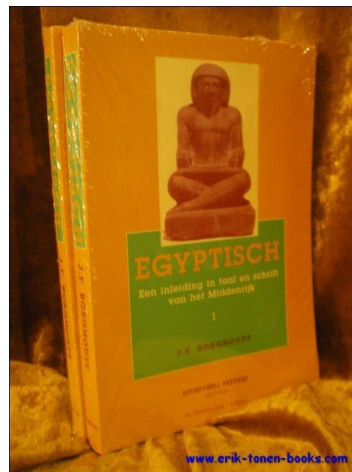
Ergens rond het jaar 2400 v. Chr. begonnen boekhouders van de koninklijke paleizen tussen de Eufraat en de Tigris aan het ontwikkelen van een noteersysteem om de voorraden voedsel en drank bij te houden in opdracht van hun heersers. Met lapjes platgeslagen rivierklei en een kantige rietstift gingen ze aan de slag om het spijkerschrift te ontwikkelen. Er ontstonden in die tijd ook hele archieven van kleitabletten en toen ook deze cultuur ten einde kwam en de paleizen een voor een in de hens gingen, werden heel veel van die tabletjes hardgebakken stenen tafeltjes en bleven bewaard totdat ze eeuwen en eeuwen later werden opgegraven en ontcijferd. De spijkertaal, correcter: Sumerisch/Akkadisch bestaat niet meer. Maar in Leiden kun je ze alsnog leren lezen of ontcijferen. Uitspreken? Dat weet ik niet. Het vastleggen van stemgeluid is pas mogelijk sinds het einde van de negentiende eeuw dankzij de wasrollen van Thomas Alva Edison.

Hiërogllyfen

De ouderdom van de eerste Egyptische hiërogllyfen? Ouder dan 3000 v. Chr. Dit schrift is mogelijk het oudste schrift, afgezien van het Chinees, maar dan ook het moeilijkste. Het is ook nauwelijks bekend is waarom men in die tijd zo'n ingewikkeld schrijfsysteem nodig had, tenzij misschien vanwege commerciële redenen zoals het vastleggen van contracten. De Egyptische tekens kunnen klanken voorstellen maar ook dingen, dieren of andere concrete zaken. Klinkers worden niet geschreven, net als in het Hebreeuws. Ook het oude Egyptisch is uitgestorven. In de vierde eeuw na Christus werd de laatste inscriptie aangebracht in hiërogllyfen op een gebouw. Alleen in de formele kerktaal van de christelijke Kopten in Egypte is een deel van het oeroude Egyptisch bewaard gebleven. Maar dankzij de steen van Rosette en de Fransman Jean Francois Champollion is de oude taal te lezen en te begrijpen, ook al ziet ze eruit als een verzameling tekeningetjes van mannetjes, vrouwtjes, vogels en huisjes. . En deze taal is nog steeds te leren! Hier komt mijn tweede verwijzing naar een boek: **'Egyptisch. Een inleiding in taal en schrift van het Middenrijk'** in twee delen (paperback) uitgegeven in 1993 door Uitgeverij Peeters in Leuven en de club 'Ex Oriente Lux' te Leiden, en geschreven door prof. Dr. J. F. Borghouts (1939-2018), emeritus hoogleraar Egyptologie aan de Rijksuniversiteit van Leiden. Deze boeken zijn antiquarisch nog goed op de kop te tikken, want velen lopen niet warm voor hiërogllyfen, MAAR IK WEL en naar ik hoop ook de lezer(es) die tot hier gekomen is.

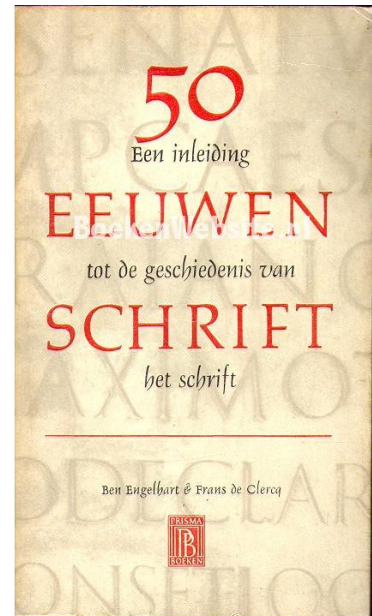
Prof J.F. Borghouts +2018

Het wonder van het alfabet

Concluderend: het eerste wonder in de menselijke evolutie is het ontstaan van taal, maar de bewuste uitvinding en ontwikkeling van het schrift is misschien nog wel het grootste wonder. De benadering van taal door pictogrammen is de moeilijkste weg. Dat blijkt uit het systeem van de Chinese karakters en de Egyptische hiërogliefen, de heilige tekens. Daarom durf ik de stelling aan, dat de toewijzing van simpele tekens aan de klanken, klinkers zowel als medeklinkers, van een taal de meest geniale inval is geweest die ooit een mens heeft gehad. Die inval is toe te schrijven aan de GRIEKEN! Maar niet als: je staat op een dag op en denkt: als we nu eens voor elke klank van onze taal een teken bedenken? Volgens Ben Engelhart (pseudoniem van Hans de Rijk (92), een natuurkundige uit Rotterdam met zeer veel interessegebieden) kwamen de oude Grieken in contact met de Feniciërs/Phoeniciërs die niets anders deden dan op zee varen en handeldrijven vanuit hun woonplaatsen aan de kusten van Klein-Azië, het huidige West-Turkije. Zij namen het schrift van deze dobberende handelaren over, een schrift dat geen afzonderlijke tekens kende voor klinkers, maar alleen kleine kriebeltjes of puntjes net als het Hebreeuws, het oud-Arabisch en ook het Egyptisch. De geniale toevoeging van de Grieken aan de tekens van hun burens was, dat ze in de tekenlijst van de Phoeniciërs de overbodige tekens voor lettergrepen of combinatie van letters, die zij niet kenden, gingen gebruiken voor hun eigen klinkers, allemaal. En zo ontwikkelden de Grieken het een-op-een alfabet. Direct te lezen als je alle 26 tekens en hun betekenis kent en geen gestamp om minstens enkele honderden tot duizend basiskarakters knal van buiten te leren, zoals vandaag de dag Chinese kleuters moeten doen, voordat ze met vrucht naar de eerste klas van de basisschool mogen. Het Midden-Oosten is volgens Ben Engelhart/Hans de Rijk, die samen met Frans de Clercq (ook pseudoniem?) begin jaren zestig van de vorige eeuw **'50 eeuwen schrift, een inleiding tot de geschiedenis van het schrift'**

publiceerde, waarvan ik de tweede druk in de kast heb staan als een simpel Prismaboekje, nummer 225, dat na 54 jaar nog steeds redelijk gaaf is ondanks de goedkope uitgave en het feit, dat ik dit boekje vele malen met knalrode oortjes gelezen heb. Dit is mijn derde en laatste bronvermelding met de opmerking dat het prismaboekje nog volop verkrijgbaar is antiquarisch en dat Hans de Rijk eigenlijk van huis uit een natuurkundige is met een uiterst wiskundig brein, maar ook met de gave van het woord. Dit is de stamboom van de schrijverij volgens Engelhart en de Clercq: het begon in Sumer, vandaag Zuid-Irak in 3100 v. Chr, tussen de Efraat en de Tigris. Een oorspronkelijk vinding van de mensen wier land vandaag de dag behoorlijk in de puin ligt. Via oorlogen en handel kwam het Sumerische schrift in Egypte terecht rond 3000 v. Chr. om het hiërogliefensysteem van de grond te helpen. Via Egypte komt het schrijf-idee over zee op Kreta terecht en doet daar het Minoïsche schrift ontstaan. Hoe de Phoeniciërs dan aan hun tekens kwamen was in 1965 nog niet duidelijk midden in een debat van specialisten, van wie enkelen zover gingen te beweren dat de Chinezen via handelsroutes door de Indusvallei ook met het Sumerisch schrift in aanraking kwamen en daar op hun geheel eigen wijze mee omgingen.

Plat slaan

In Kreta bedacht men na vele handelscontacten met de mensen uit Sumer het Lineair A-schrift met ongeveer honderd lettergreeptekens op basis van pictogrammen, kleine tekeningetjes. Bij de opkomst van de Myceense cultuur op de Peloponnesos namen de oude Grieken dat voorbeeld over en pasten het aan hun eigen taal aan: Lineair B. Dat schrift is in 1952 ontcijferd. De onderliggende taal bleek een oeroude vorm van Grieks te zijn, terwijl het Lineair A voorlopig nog een

mysterie blijft, omdat er te weinig teksten zijn. Die werden namelijk op kleitabletten aangebracht en die klei werd steeds opnieuw gebruikt: beetje natmaken, flink kneden, platslaan en daar is je nieuwe a-4tje. Hoe efficiënt kun je zijn? En hoe duurzaam ook nog eens? Deze lineaire schriften zijn oudere, maar doodgelopen zijpaden. Zij leiden niet rechtstreeks tot het huidige en al meer dan 2000 jaar oude Griekse schrift. Dat ontstond in uitwisseling met de schrijfmethodes van de Phoeniciërs, zoals we hebben gezien.

Wat schrijven betreft gebeurde het dus allemaal in en aan de rand van het Oostelijk bekken van de Middellandse Zee. En met het voor het allereerst vorm geven van een compleet en comfortabel alfabet zonder lettergreeptekens zonder rebus-kunstgrepen, zonder pictogrammen en klinkerkriebeltjes, maar op basis van het principe een klank/ een letter hebben de oude Grieken de voornaamste en allerbelangrijkste bijdrage geleverd aan dit wonder van technologie.

Alfabetliedje

Het Griekse alfabet, een beetje door de molen getrokken en rechtgezet door de oude Romeinen is nu over de hele wereld voor miljarden mensen het schrijfinstrument bij uitstek. Bravo! Zelfs de Chinezen gebruiken het om de kleine woordjes die achter hun karakters verstopt zitten, te onthullen, de uitspraak te oefenen en te onthouden. Een klein Chinees meisje van de eerste klas van haar school zong en danste voor mij ooit een echt alfabetliedje van a tot z in een afgelegen dorp ergens op een hoogvlakte in het Westen van China. Dat vergeet ik ook nooit meer. Ze was zo trots op zichzelf! Niettemin: hoera voor de Grieken, laat die Chinezen maar schrijven en blijf zelf ook met taal en schrift bezig! Want wie schrijft, die blijft.

Laur Crouzen, december 2018